

Ministerie van Infrastructuur
en Waterstaat

> Retouradres Postbus 20901 2500 EX Den Haag

De voorzitter van de Tweede Kamer
der Staten-Generaal
Binnenhof 4
2513 AA DEN HAAG

**Ministerie van
Infrastructuur en
Waterstaat**

Rijnstraat 8
2515 XP Den Haag
Postbus 20901
2500 EX Den Haag

T 070-456 0000
F 070-456 1111

Ons kenmerk

IenW/Bsk-2021/139809

Bijlage(n)

1

Datum 20 mei 2021
Betreft Circulaire Economie en de factor arbeid

Geachte voorzitter,

Hierbij bied ik u het eindrapport '*Transitie is mensenwerk*' aan, dat is opgesteld in het kader van het Uitvoeringsprogramma Circulaire Economie 2020-2023.¹ De transitie naar een circulaire economie is niet alleen een technische of financiële exercitie, maar heeft ook effecten voor de mensen die in de betreffende bedrijven werken. Dat is ook de reden dat al bij het opstellen van het Grondstoffenakkoord de ondertekenaars hebben aangedrongen op een sociale agenda en er in elke transitieagenda een sociale paragraaf is uitgewerkt. Dit onderzoek onderstreept dat belang en kan gezien worden als een verdieping hierop en laat een dwarsdoorsnede over alle sectoren zien van effecten.

In eerdere rapporten over de circulaire economie, zoals de ex ante-evaluatie van het Rijksbrede programma en ook in andere studies² is gesproken over een netto werkgelegenheidsgroei in de orde van 25 à 80 duizend banen als gevolg van de transitie.

Het nu voorliggende onderzoek laat zien dat er ook een aanzienlijk effect is op de inhoud van een nog veel groter aantal banen. Het bijgaande rapport gaat met name in op de vragen hoe de transitie naar een circulaire economie binnen Nederland in verschillende scenario's kan doorwerken naar regio's, bedrijfstakken en opleidingsniveaus, in welk tempo en met welke aantallen, en welke kansen en risico's dit zal opleveren.

Hoofdconclusies over circulaire economie en arbeid

De hoofdconclusies van het rapport '*Transitie is mensenwerk*' luiden als volgt:

Hoofdboodschappen

- De transitie naar een circulaire economie leidt niet automatisch tot een groei in werkgelegenheid. Het aandeel van het totaal aantal banen, dat gekoppeld is aan circulaire economie, zal wel toenemen. De voorziene knelpunten zijn daarom niet zozeer kwantitatief, maar eerder kwalitatief van aard. Met andere

¹ Aan uw Kamer gezonden brief dd. 25 september 2020, TK 32852 nr. 130

² TNO: Ex-ante evaluatie van het Rijksbrede Programma Circulaire Economie, 2017D20879; andere studies zijn: Rabobank / Universiteit Utrecht: De potentie van de circulaire economie, 2015; Club van Rome: The Circular Economy and Benefits for Society, 2015.

woorden: in aantallen zijn voldoende arbeidskrachten om te voldoen aan de vraag, alleen beschikken zij mogelijk niet over de benodigde kennis en vaardigheden.

- Het huidige opleidingsaanbod ondersteunt onvoldoende de behoefte die tijdens de circulaire transitie zal ontstaan. Dat geldt zowel voor starters als voor mensen later in hun carrière. Alhoewel dit niet exclusief is voor de circulaire transitie, is het daar in het bijzonder relevant aangezien circulaire economie bij uitstek sector- en beroepsgroepoverschrijdend en 'challenge-based' denken vereist.
- Investeren in de regio kan de kritieke massa bouwen om mondiale frontrunners te creëren die bovendien schaalessprongen kunnen realiseren en daarmee de transitie verder helpen.

**Ministerie van
Infrastructuur en
Waterstaat**

Ons kenmerk
IenW/Bsk-2021/139809

Dat betekent dus dat er in aantallen voldoende arbeidskrachten zijn om te voldoen aan de arbeidsvraag voor de transitie naar een circulaire economie, maar dat nog niet iedereen over de benodigde kennis en vaardigheden ('circular skills') beschikt om de verwachte verschuiving tussen en binnen sectoren en functies te kunnen faciliteren. Deze verwachte verschuiving vertoont:

- een sterke groei van circulair werken in *productgerelateerde diensten* zoals *refurbishment / reparatie*, en *verhuur- en leaseservices*;
- meer banen gerelateerd aan (herbruikbare/secundaire) grondstoffen, zoals *productontwerp*, *research & development* en *product- en procesinnovatie*
- een afname in *primaire productie* en in *laagwaardige goederen*, zoals *wegwerpproducten*.

Aanbevelingen

De voornaamste aanbevelingen uit het rapport zijn:

- Verbeter de *aansluiting van opleidingen en arbeidsmarkt*: richt die minder op sectoren, meer op *vaardigheden* en maak deze *flexibel*;
- Signaleer tijdig welke groepen er achterblijven (zoals middenkader), zodat tijdig om- en bijscholingsmodules kunnen worden aangeboden;
- Focus op *kwalitatieve verschuiving* van werkinhoud in plaats van aantallen arbeidsplaatsen en op *circulaire 'hubs' in de regio*;
- Zorg ervoor dat het *eigenaarschap van de human capital-agenda's* helder wordt belegd. Voor een sociale en inclusieve arbeidsmarkt is een actieve benadering nodig, samen met werkgevers en vakbonden: maak helder welke stakeholders (kennisinstellingen, (lokale) overheden, werknemers en bedrijven) op welke momenten waarover met elkaar overleggen, en door wie welke activiteiten worden ondernomen.

Reactie op het rapport

Het rapport 'Transitie is mensenwerk' voegt belangrijke actuele inzichten toe aan hetgeen in het Rijksbrede Programma Circulaire Economie, de Transitie-agenda's en Uitvoeringsprogramma's Circulaire Economie reeds is opgenomen. In het kader van het dwarsdoorsnijdend thema onderwijs en arbeidsmarkt uit het actuele Uitvoeringsprogramma is al een aantal acties in gang gezet. Zo richt de Coöperatie Leren voor Morgen (met ondersteuning vanuit het programma Duurzaam Door, waar het ministerie van IenW tevens partner in is), zich op circulaire ontwikkelingen in het beroepsonderwijs, bijvoorbeeld in de installatiebranche. In opdracht van het ministerie van IenW werkt Circularities aan de benodigde 'circular skills' voor werkenden in verschillende posities in het bedrijfsleven, van manager via ontwerper, inkoper tot marketeer.

Het Groene Brein en de Goldschmeding Foundation hebben het initiatief genomen voor het programma 'Sociaal Circulair' waarin de verbinding wordt gelegd tussen wetenschap, ontwikkeling en toepassing van de maatschappelijke veranderingen die nodig zijn voor de transitie naar een circulaire economie.

**Ministerie van
Infrastructuur en
Waterstaat**

Ons kenmerk
IenW/Bsk-2021/139809

De 'Krachtenkaart circulaire economie' van het Interprovinciaal Overleg (IPO) en het koersdocument 'Ondernemen voor brede welvaart' van VNO-NCW en MKB Nederland onderschrijven het belang van een goede aansluiting van onderwijs en arbeidsmarkt voor de transitie naar een circulaire economie. Ook in EU-verband wordt gewerkt aan het "ondersteunen van de overgang naar een circulaire economie door middel van de vaardighedenagenda, het komende actieplan voor de sociale economie, het pact voor vaardigheden en het Europees Sociaal Fonds Plus".³

Relatie met de transitieagenda's

Het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat zal op basis van het voorliggende rapport – samen met andere bij het Rijksbrede Programma Circulaire Economie betrokken departementen, partners in het Grondstoffenakkoord⁴ en het programma Duurzaam Door⁵ – het gesprek aangaan over de bevindingen en aanbevelingen van het rapport en verkennen welke vervolgacties aan de orde zijn.

Daarbij is de inzet om per transitieagenda het gesprek te voeren met betrokken partijen zoals (in elk geval) de vakbonden, werkgevers regionale overheden en het (beroeps)onderwijs en de SER om zo tot een actualisatie van de *human capital agenda* te komen per prioritaire sector tot en met 2030. Destijds zijn bij het opstellen van de vijf transitieagenda's in 2018 werkgevers en vakbonden betrokken geweest, wat heeft geleid tot een sociale paragraaf in elk van deze agenda's. Het rapport 'Transitie is mensenwerk' biedt goede aanknopingspunten om deze inzet te herijken en voort te bouwen op het overleg dat vanuit sommige transitieagenda's wordt gevoerd met onder meer regionale overheden, onderwijs- en kennisinstellingen en – waar aan de orde – contacten met opleidingen op verschillende niveaus, van praktisch tot wetenschappelijk onderwijs.

Relatie met (beroeps) onderwijs

De transitie naar een circulaire economie heeft zowel gevolgen voor de toekomstige vraag naar arbeid, als ook voor de positie van reeds werkenden. In de ex ante-evaluatie van het Rijksbrede programma Circulaire Economie was sprake van een - relatief beperkte - groei per saldo van het aantal arbeidsplaatsen in de Nederlandse economie. Deze studie voegt daar het inzicht aan toe, dat een aanzienlijk groter aantal banen inhoudelijk zal veranderen.

Een aantal acties voor het bevorderen van relevante vaardigheden ('circular skills') in het beroepsonderwijs en voor werkenden in verschillende posities in het bedrijfsleven is al in gang gezet, bijvoorbeeld door pilotprojecten in de bouw- en installatietechniek en ook door diverse ROC's wordt dit al voortvarend opgepakt in het mbo. De provincie Friesland heeft op dit gebied al een erkenning van de Verenigde Naties als regionaal expertisecentrum voor duurzaamheidsonderwijs ('Regional Centre of Expertise on Education for Sustainable Development').

³ Europese Commissie: Een nieuw actieplan voor een circulaire economie. Voor een schoner en concurrerender Europa. COM(2020) 98 final

⁴ Zie de brief TK 32852 nr. 46

⁵ Zie de brief TK 20487 nr. 52

Over duurzaamheid en circulaire economie in het middelbaar beroepsonderwijs (mbo) is de laatste jaren al regelmatig gerapporteerd door de Samenwerkingsorganisatie Beroepsonderwijs Bedrijfsleven (SBB) via de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.⁶ Er worden keuzedelen aangeboden die voor alle kwalificaties in het mbo relevant zijn zoals 'Duurzaamheid in het beroep', naast beroeps-specifieke keuzedelen zoals 'Van afval naar grondstof' of 'Toepassing van biobased principes in de tuinbouw en uitgangsmaterialensector'.

In de Integrale Circulaire Economie-Rapportage (ICER) is door het Planbureau voor de Leefomgeving⁷ geconstateerd dat het Nederlandse onderwijsaanbod bij universiteiten en hogescholen dat geheel of gedeeltelijk is gericht op het thema circulaire economie toeneemt:

- van 15 opleidingen bij 9 hbo-instellingen in het studiejaar 2015-2016, naar 46 opleidingen aan 17 (van 36) instellingen 2019-2020;
- op wo-niveau groeide dit van 44 opleidingen binnen 11 universiteiten (2015-2016), naar 58 opleidingen op 14 (van de 17) universiteiten: er zijn inmiddels 35 vakken, 6 minors, 2 bachelors en 15 masters met aandacht voor circulariteit.

In een internationale vergelijking door de Ellen MacArthur Foundation van het onderwijsaanbod over de circulaire economie bij hogescholen en universiteiten in de periode 2017-2019 staat Nederland samen met Finland bovenaan.

Vervolg

Circulaire economie kan een belangrijke bijdrage leveren aan CO₂-reductie. In het kader van de klimaat- en energietransitie ligt er een belangrijke opgave om de 55% CO₂-reductie uit het klimaatdoelstellingsplan voor 2030 van de EU te behalen.⁸ Dit vraagt ook om nadrukkelijke aandacht in het sectorspecifieke beleid gericht op de transitie naar een volledig klimaatneutrale en circulaire economie. Naast opbouw (zoals investeren in duurzame energieproductie of in circulaire businessmodellen) kan dit ook ombouw en afbouw van huidige activiteiten in bepaalde sectoren betekenen. Daarbij is het van groot belang dat de positie van de betreffende werknemers vanaf het begin wordt meegewogen en dat waar milieubelastende activiteiten wegvallen, waar de beroepsinhoud van bestaande banen wezenlijk verandert of waar een tekort aan passend opgeleide mensen voor cruciale beroepen de transitie dreigt te vertragen, zij op een goede manier worden begeleid naar ander werk. Hierover wordt in het kader van de klimaat- en energietransitie al gesproken aan de Sectortafels van het Klimaatakkoord.

Met de bevindingen uit het voorliggende rapport en die uit de reeds in gang gezette acties vanuit Uitvoeringsprogramma, zullen de 'human capital agenda's' van de vijf transitieagenda's circulaire economie worden geactualiseerd. Daarbij is het belangrijk om heldere afspraken te maken over de uitvoering van deze agenda en wie daar welke rol in heeft te vervullen. Het gaat hierbij om het lange termijn perspectief. Zo zorgen we er gezamenlijk voor dat de toekomstige vraag naar circulaire vaardigheden adequaat ingevuld kan worden.

⁶ Zie de brief TK 35570 VIII nr. 129

⁷ Kamerstuk 32852 nr. 138

⁸ Zie Europese Commissie SWD(2020) 176 final Impact Assessment, Stepping up Europe's 2030 climate ambition. Investing in a climate-neutral future for the benefit of our people.

Begin 2022 zal ik uw Kamer informeren over de voortgang en de resultaten. Waar mogelijk zullen de conclusies uit deze acties al worden meegenomen in de actualisatie van het Uitvoeringsprogramma Circulaire Economie die dit najaar wordt gepubliceerd.

**Ministerie van
Infrastructuur en
Waterstaat**

Ons kenmerk
IenW/Bsk-2021/139809

Hoogachtend,

DE STAATSSECRETARIS VAN INFRASTRUCTUUR EN WATERSTAAT,

S. van Veldhoven - Van der Meer